

QORAQALPOG'ISTON TARIXI XALQARO TASHKILOTLAR BILAN HAMKORLIK KONTEKSTIDA**Xamidov K.***Qoraqalpog' gumanitar fanlar ilmiy-tadqiqot instituti*

Qoraqalpog'istonning zamonaviy tarixida qoraqalpog' xalqining ijtimoiy-iqtisodiy, madaniy va boshqa hayot sohalarida xalqaro tashkilotlarning ishtirokini o'rganuvchi mutlaqo yangi yo'nalish shakllandi. Ushbu yo'nalishning paydo bo'lishi O'zbekiston Respublikasining mustaqillikka erishishi bilan bog'liq bo'lib, bu holat xorijiy davlatlar hamda xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlik qilish, O'zbekiston va uning hududlari manfaatlarini yo'lida o'zaro foydali munosabatlarni rivojlantirish hamda joylardagi aholi turmush darajasini oshirish uchun keng imkoniyatlar yaratdi.

Qoraqalpog'iston Respublikasi O'zbekiston Respublikasining xalqaro bitimlari doirasida xorijiy davlatlar va xalqaro tashkilotlar bilan xalqaro hamkorlikni rivojlantirishda faol ishtirok etmoqda. Ushbu hamkorlik xayriya tashkilotlari bilan bir qatorda qo'shma faoliyat asosida tijoriy foyda olishga yo'naltirilgan investitsion tashkilotlarni ham qamrab oladi. Mustaqillik yillarida Qoraqalpog'istonda Rossiya, Janubiy Koreya va Xitoy kompaniyalari tomonidan gaz va neft sohalarida yirik investitsiya loyihalari amalga oshirila boshlandi. Mustaqillik tufayli mintaqaga gaz va neft qazib olish hamda qayta ishlash yo'nalishlarida faoliyat yurituvchi xorijiy investitsiya kompaniyalarini ko'proq jalb etish imkoniyatiga ega bo'ldi. Bu esa mamlakatimiz va mintaqada faoliyat yuritayotgan investitsion kompaniyalar uchun o'zaro manfaatli iqtisodiy hamkorlikni rivojlantirishga xizmat qildi.

Tijoriy va investitsion tashkilotlar bilan hamkorlik boshlanishidan oldin Qoraqalpog'istonda asosan xalqaro tashkilotlar faoliyat yuritgan bo'lib, ularning asosiy vazifasi mintaqaga gumanitar yordam ko'rsatishdan iborat edi. Mustaqillikning dastlabki yillarida Qoraqalpog'iston Respublikasi nafaqat xalqaro tijoriy va investitsion tashkilotlar bilan, balki xalqaro gumanitar tashkilotlar bilan ham ishlash tajribasiga ega emas edi.

Qoraqalpog'istonda doimiy vakolatxonaga ega bo'lgan dastlabki xalqaro tashkilotlardan biri "Chegarasiz shifokorlar" (MSF) tashkiloti bo'ldi. Ushbu xalqaro nodavlat tashkilot 1997-yilda Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti bilan hamkorlikda Qoraqalpog'istonning Mo'ynoq va Qo'ng'iroq tumanlarida tibbiy yordam ko'rsatish yo'nalishlarini aniqlash maqsadida vaziyatni o'rgandi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, sil kasalligi, o'tkir respirator kasalliklar va diareya bilan kasallanish darajasi yuqori ekanligi aniqlandi.

Kasallanish ko'rsatkichlarini kamaytirish maqsadida "Chegarasiz shifokorlar" tashkiloti Qoraqalpog'iston Sog'liqni saqlash vazirligi bilan hamkorlikda sil kasalligini davolashning yangi strategiyasini joriy qildi. Loyiha doirasida, avvalo, tibbiyot xodimlari yangi davolash usullariga o'qitildi hamda sil kasalligini tashxislash uchun zarur bo'lgan dori vositalari va laboratoriya uskunalari bilan ta'minlandi. Shuningdek, tashkilot o'tkir respirator infeksiyalar va bolalar kasalliklariga qarshi kurashish maqsadida birlamchi tibbiy yordam tizimi xodimlari uchun o'quv mashg'ulotlarini tashkil etdi hamda tuman tibbiyot muassasalarini zarur dori-darmonlar bilan ta'minladi.

Mazkur tashkilot atrof-muhitning inson salomatligiga ta'sirini o'rganishga qaratilgan tadqiqotlarni ham olib bordi. Jumladan, oziq-ovqat mahsulotlarining kimyoviy moddalar bilan ifloslanish darajasi o'rganildi, aholining boshqa hududlarga ko'chib ketish jarayonlari tahlil qilindi. Bundan tashqari, sil kasalligini davolash samaradorligiga oid maxsus tibbiy tadqiqotlar ham o'tkazildi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, davolash samaradorligining pastligi kasallikning dori vositalariga chidamli shakli mavjudligi bilan bog'liq ekanligi aniqlandi. Bunday holatlarda odatiy sil kasalligiga nisbatan kuchliroq preparatlar va maxsus davolash kurslari talab etilishi ma'lum bo'ldi. Shu sababli, 2003-yildan boshlab "Chegarasiz shifokorlar" tashkiloti Qoraqalpog'iston Sog'liqni saqlash vazirligi bilan hamkorlikda dori vositalariga chidamli sil kasalligiga chalingan bemorlarni davolashga qaratilgan maxsus dasturni amalga oshira boshladi. Qoraqalpog'istonning sog'liqni saqlash sohasida xorijiy tashkilotlar bilan hamkorligi tarixida Amerikaning Counterpart International nodavlat tashkiloti ham muhim o'rin tutadi. Ushbu tashkilot Qoraqalpog'iston Sog'liqni saqlash vazirligi bilan hamkorlikda Taxtakopir va Nukus tumanlarida bolalar salomatligini muhofaza qilish loyihasini amalga oshirdi. Loyiha dastlab to'rt yilga mo'ljallangan bo'lib, AQSHning Xalqaro taraqqiyot agentligi (USAID) tomonidan moliyalashtirilgan. Loyiha 2000-yil oktabr oyida boshlangan va 2004-yil sentabr oyida yakunlanishi rejalashtirilgan edi. Keyinchalik loyiha yana uch oyga uzaytirilib, 2004-yil oxirigacha davom ettirildi.

Loyiha diareya, pnevmoniya va o'tkir respirator infeksiyalar bilan bog'liq kasallanish darajasini kamaytirish hamda ko'krak suti bilan oziqlantirish amaliyotini yaxshilashga qaratilgan edi. Dastlabki ikki yo'nalish bo'yicha pilot hududlarda besh yoshgacha bo'lgan bolalar orasida kasallanish va o'lim holatlarining asosiy sabablari o'rganildi.

Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti (JSST) ham Qoraqalpog'istonda sog'liqni saqlash sohasidagi xalqaro loyihalarni amalga oshirishda bevosita ishtirok etdi. 2001–2003-yillarda u Kegeyli, Bo'zataw va Qorao'zak tumanlarida birlamchi tibbiy yordamni takomillashtirish hamda aholini toza ichimlik suvi bilan ta'minlash loyihalarini amalga oshirishga ko'maklashdi. Mazkur loyiha doirasida bolalar kasalliklarini integratsiyalashgan usulda davolash strategiyasi joriy qilindi hamda pilot hududlardagi tibbiyot muassasalari zarur tibbiy uskunalari va dori vositalari bilan ta'minlandi. Bundan tashqari, respublika va tuman sanitariya-epidemiologiya stansiyalari xodimlari uchun yuqumli kasalliklarni nazorat qilish bo'yicha o'quv kurslari tashkil etildi. Loyihaning ichimlik suvi bilan bog'liq komponenti doirasida aholiga qo'l nasoslari va suvni tuzlardan tozalovchi filtrlar taqdim etildi, shuningdek, ulardan to'g'ri foydalanish bo'yicha treninglar o'tkazildi. JSST Qoraqalpog'iston Sog'liqni saqlash vazirligi bilan hamkorlikda "O'zbekistonda iqlim o'zgarishlaridan salomatlikni muhofaza qilish" loyihasini ham amalga oshirdi. Ushbu loyiha doirasida iqlim o'zgarishlarining inson salomatligiga ta'sirini baholash bo'yicha milliy salohiyatni rivojlantirish va salomatlikni iqlim o'zgarishlaridan himoya qilish bo'yicha milliy rejani ishlab chiqish ishlari olib borildi. 1995-yildan boshlab Qoraqalpog'iston Respublikasi Sog'liqni saqlash

vazirligi UNICEF ko'magida chaqaloqlarni ko'krak suti bilan boqish dasturini amalga oshirdi. Respublika Pediatriya ilmiy-tadqiqot instituti xodimlari UNICEF ko'magida Qoraqalpog'istonning barcha tumanlarida trening-seminarlar o'tkazdilar. Mazkur tashkilot ko'magida "A vitamini yetishmovchiligiga qarshi kurash" loyihasi amalga oshirildi. Qoraqalpog'iston Sog'liqni saqlash vazirligi va uning tuman bo'linmalarining faol hamkorligi tufayli barcha tumanlarda A vitamini bilan ta'minlash ishlari muvaffaqiyatli amalga oshirildi. "Yod tanqisligi kasalliklariga qarshi kurash" loyihasi doirasida 1998-yilda Qoraqalpog'iston Respublikasidagi tuz ishlab chiqaruvchilarga UNICEF orqali tuzni yodlash uchun 3 ta uskuna va 1,5 tonna yodlovchi modda (kaliy yodid) yetkazib berildi. 2003-yilda Osiyo taraqqiyot banki (OTB) tomonidan amalga oshirilgan tuzni yodlash loyihasi doirasida tuz ishlab chiqaruvchilarga yana 3 ta uskuna hamda 200 kg yodlovchi modda taqdim etildi.

2001-yildan boshlab Sog'liqni saqlash vazirligi UNICEF ko'magida Nukus shahri va Kegeyli tumanida "Bolalar kasalliklarini integratsiyalashtirish boshqarish" dasturini amalga oshirdi. Mazkur dastur Yaponiya hukumati tomonidan ajratilgan grant mablag'lari hisobidan moliyalashtirildi. Dastur doirasida Nukus tumanida 30 nafar va Kegeyli tumanida 26 nafar shifokor o'qitildi. 1998-yildan boshlab UNICEF Qoraqalpog'iston Respublikasi Sog'liqni saqlash vazirligining "Anemiyaga qarshi kurash" dasturini qo'llab-quvvatladi. Respublika Gematologiya instituti xodimlari respublika va tuman darajalarida shifokorlar uchun ma'ruzalar o'tkazdilar. 1998-yildan boshlab xavfsiz dozadagi temir sulfat preparatlari bilan ta'minlash yo'lga qo'yildi. Xususan, homilador ayollar, qizlar va reproduktiv yoshdagi (14–49 yosh) ayollar hamda 6 oylikdan 2 yoshgacha bo'lgan bolalar ushbu preparatlar bilan ta'minlandi.

Tibbiy yordam ko'rsatishga ixtisoslashgan tashkilotlardan tashqari, Sog'liqni saqlash vazirligiga tibbiyot sohasiga tor ixtisoslashmagan xalqaro tashkilotlar ham ko'mak ko'rsatgan. Jumladan, BMT Taraqqiyot Dasturining (UNDP) "Turmush darajasini oshirish" va "Hududlarni kompleks rivojlantirish" loyihalari qishloq joylardagi tibbiyot muassasalarini qayta tiklash va rivojlantirishga yordam berdi. 2005–2006-yillarda Qoraqalpog'istonning uchta tumanida amalga oshirilgan BMT Taraqqiyot Dasturining "Turmush darajasini oshirish" loyihasi doirasida Kegeyli, Qorao'zak va Shumanay tumanlarida 6 ta feldsher-akusherlik punkti (FAP) va qishloq vrachlik punkti (QVP) qurildi hamda 13 ta FAP/QVP ta'mirlandi. Yuqorida qayd etilgan xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlikda amalga oshirilgan loyihalardan tashqari, Qoraqalpog'iston Respublikasi Sog'liqni saqlash vazirligi Joint Development Association, Asian Culture and Development Institute hamda Crosslink Development International kabi xalqaro tashkilotlar bilan ham hamkorlik qilgan. Ushbu tashkilotlar tibbiyot muassasalarini ta'mirlash, dori-darmon vositalari bilan ta'minlash, tibbiyot xodimlarining bilim va malakasini oshirish bo'yicha texnik ko'mak ko'rsatish va boshqa yo'nalishlarda faoliyat yuritish orqali Qoraqalpog'iston aholisi salomatligini yaxshilashga o'z hissasini qo'shganlar.

Biroq sog'liqni saqlash tizimidagi eng yirik hamkorlik Jahon banki bilan amalga oshirilgan. Jahon banki O'zbekiston Respublikasi uchun kredit mablag'larini ajratgan bo'lib, uning ko'magida sog'liqni saqlash sohasida qator islohotlar va loyihalar amalga oshirilgan. Shu bilan birga, yuqorida ko'rsatilgan boshqa xalqaro tashkilotlar tomonidan ko'rsatilgan yordamlar asosan grant va texnik ko'mak shaklida bo'lgan bo'lsa, Jahon banki yordami kreditlash shaklida taqdim etilganligi bilan ajralib turadi. Qoraqalpog'iston Respublikasining sog'liqni saqlash tizimida xalqaro hamkorlik masalasini yanada chuqurroq o'rganish uchun ushbu sohada faoliyat yuritgan xalqaro tashkilotlarning hisobotlari va boshqa mavjud hujjatlarini batafsil tahlil qilish zarur hisoblanadi.

Xulosa. Ushbu tadqiqot Qoraqalpog'iston Respublikasida xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlikning shakllanishi va rivojlanish jarayonlarini yoritadi. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, mustaqillik yillaridan boshlab mintaqada sog'liqni saqlash, ekologiya va ijtimoiy sohalarida keng ko'lamlı xalqaro loyihalar amalga oshirilgan. MSF, JSST, UNICEF, UNDP, Jahon banki va boshqa xalqaro tashkilotlar tomonidan olib borilgan dasturlar sog'liqni saqlash tizimini modernizatsiya qilish, yuqumli kasalliklarni kamaytirish, ona va bola salomatligini muhofaza qilish hamda ekologik muammolarni yumshatishda muhim rol o'ynadi. Shuningdek, ushbu hamkorlik tibbiy infratuzilmani rivojlantirish, kadrlar salohiyatini oshirish va aholining turmush darajasini yaxshilashga sezilarli ta'sir ko'rsatdi. Umuman olganda, xalqaro tashkilotlar faoliyati Qoraqalpog'istonning ijtimoiy-iqtisodiy va ekologik rivojlanishida muhim omil bo'lib xizmat qilgan.

Takliflar. Xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlikni yanada tizimli va uzoq muddatli strategiyalar asosida rivojlantirish zarur; Amalga oshirilgan loyihalarning samaradorligini baholash va monitoring tizimini kuchaytirish kerak; Sog'liqni saqlash sohasida mahalliy mutaxassislarning malakasini oshirishga qaratilgan qo'shma dasturlarni kengaytirish lozim; Ekologik muammolar, xususan Orol dengizi inqirozi bilan bog'liq loyihalarda ilmiy-tadqiqot komponentini kuchaytirish zarur; Qishloq hududlarida tibbiy infratuzilmani rivojlantirishga qaratilgan investitsiyalarni davom ettirish va kengaytirish kerak; Xalqaro tashkilotlar tomonidan amalga oshirilgan loyihalar bo'yicha yagona axborot bazasini yaratish tavsiya etiladi; Mahalliy hamjamiyatlarning loyihalarda ishtirokini oshirish orqali ularning barqarorligini ta'minlash lozim.

ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasiga yordam ko'rsatuvchi tashkilotlar profilari. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Tashqi iqtisodiy aloqalar va xorijiy investitsiyalar departamenti. Toshkent, 2004-yil.
2. Taraqqiyot bo'yicha hamkorlik hisoboti. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Tashqi iqtisodiy aloqalar va xorijiy investitsiyalar departamenti. Toshkent, 2001-yil.
3. BMTTD/ Orolni qutqarish xalqaro jamg'armasi (OQXJ). Orol dengizi mintaqasida donor yordami sharhi (1995–2005). Toshkent, 2008-yil.
4. O'zbekistondagi Birlashgan Millatlar Tashkiloti Taraqqiyot Dasturi (BMTTD) rasmiy veb-sayti materiallari.
5. Orolni qutqarish xalqaro jamg'armasi (OQXJ) rasmiy veb-sayti materiallari.

Qoraqalpog'iston tarixi xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlik kontekstida

Annotatsiya. Ushbu maqolada Qoraqalpog'iston Respublikasida xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlikning shakllanishi va rivojlanishi, xususan sog'liqni saqlash, ekologiya va ijtimoiy sohalaridagi loyihalar tahlil qilinadi. Maqolada, shuningdek, xalqaro hamkorlikning tibbiy infratuzilmani rivojlantirish, kadrlar salohiyatini oshirish va aholining turmush darajasini yaxshilashdagi ahamiyati yoritiladi. Umuman olganda, xalqaro tashkilotlar faoliyati mintaqaning ijtimoiy-iqtisodiy va ekologik rivojlanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatganligi ta'kidlanadi.

Kalit so'zlar: xalqaro tashkilotlar; sog'liqni saqlash; ekologik muammolar; ijtimoiy rivojlanish.

Аннотация. В данной статье анализируются формирование и развитие сотрудничества Республики Каракалпакстан с международными организациями, в частности проекты в сферах здравоохранения, экологии и социальной сферы. В статье также освещается значение международного сотрудничества в развитии медицинской инфраструктуры, повышении кадрового потенциала и улучшении уровня жизни населения. В целом подчеркивается, что деятельность международных организаций оказала значительное влияние на социально-экономическое и экологическое развитие региона.

Ключевые слова: международные организации; здравоохранение; экологические проблемы; социальное развитие.

History of karakalpakstan in the context of cooperation with international organizations

Abstract. This article analyzes the formation and development of cooperation between the Republic of Karakalpakstan and international organizations, with particular focus on projects in the fields of healthcare, ecology, and social development. The article also highlights the importance of international cooperation in developing medical infrastructure, strengthening human resources capacity, and improving the population's living standards. Overall, it is emphasized that the activities of international organizations have had a significant impact on the socio-economic and environmental development of the region.

Key words: international organizations; healthcare; environmental problems; social development.
